

Prof. dr ŽIVKO K. KOSTIĆ, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu

KAUZALITET I FINALITET U FUNKCIONISANJU MEZOEKONOMSKIH SISTEMA

I

1. U razvoju ekonomske misli, polazeći od klasikâ do savremenih koncepata i orijentacija, prisutan je uvek bio problem odnosa kauzaliteta i finaliteta, zakonitosti i principa, u oblasti ekonomskih fenomena. Prisustvo toga problema može se identifikovati kako u tradicionalnom sukobu metoda u oblasti ekonomske nauke, tako i u modernom obnavljanju toga sukoba i u pokušajima povezivanja suprotnih metoda i njihove sinteze. Apstraktnoj i deduktivnoj metodi klasika suprotstavljena je konkretna i induktivna metoda istorijske škole. Negirajući statičke, nepromenljive i svugde identične ekonomske zakone klasične ekonomske misli, nemačka istorijska škola pokušala je da ih transformiše u zakone ekonomskog razvoja kroz opštu shemu ekonomske istorije¹, što je upravo bilo meta kritike mlađe istorijske škole koja dovodi u pitanje mogućnost određivanja ekonomskih zakona u uslovima nepoznavanja zakona istorije.² Insuficijentnost istorijskog metoda dovela je do pokušaja izmirenja apstraktne i konkretne metode, izmirenja koje je u austrijskoj psihološkoj školi imalo formalan karakter. Tek je Marksov metod ekonomske analize značio stvarnu dijalektičku sintezu apstraktne deduktivne i istorijske induktivne metode. Međutim, u ekonomskoj misli prve polovine XX veka ponovo izbija sukob metoda. S jedne strane se javlja obnova apstraktne metode u matematskoj školi, dok se, s druge strane, javlja reakcija na matematsku školu u vidu obnove metode opservacije u sociologiji i kvalitativnoj i deskriptivnoj orijentaciji institucionalizma. Ova obnova sukoba metoda u oblasti ekonomske nauke rodila je i nove pokušaje njihovog

---

¹ Hildebrand.

² Schmoller.

izmirenja u varijacijama sinteze matematske, statističke, psihološke i istorijske metode, koje dominiraju u ekonomskoj misli od 30-ih godina na ovamo, a koji su, u krajnjoj liniji, doveli relativizaciji ekonomskih zakona i pod uticajem razvoja ostvarenog u oblasti fizičkih nauka (teorija relativiteta, kvantne teorije i drugih) značaj zakona kauzaliteta limitirali zakonima probabiliteta, ekonomsku akciju, principe i ciljeve čas podređivali, čas nadređivali ekonomskoj misli kao interpretaciji ekonomskih fenomena.

2. Izlaz iz relativizacije kauzaliteta ekonomskih fenomena potražen je u savremenoj ekonomskoj misli ponovo u konkretnoj induktivnoj metodi, sa pokušajima da se ona objektivizira kvantitativnom tehnikom statističkih metoda i da se ekonomski kauzaliteti objasne statističkim zakonitostima, negirajući zakonom velikih brojeva i zakonima verovatnoće arbitrarnost individualnih ekonomskih odluka kao negaciju globalnih ekonomskih ciljeva. Na ovim tendencijama javila se ekonometrija, koja pledira za ekonomsku nauku, zasnovanu na statistici i induktivnoj metodi, koja teži konkretnim studijama sasvim specijalnih problema u obliku u kome se oni javljaju u jednoj zemlji, pod specifičnim uslovima. Ovo omogućuju dva osnova faktora: razvoj statistike pod dejstvom sve većeg razvoja intervencionizma i usavršavanje matematske tehnike koja je dala metode za izračunavanje koeficijenata korelacije i regresije. Opšta uzajamna zavisnost ekonomskih fenomena pri tome nije smetnja, smatra se, da se sa parcijalnih istraživanja pređe na sistem u celini. Iako jedna varijabla zavisi od celog niza drugih varijabla, iskustvo pokazuje da je za određivanje jedne od njih dovoljno utvrditi vrednosti samo dve ili tri ostale neposredno vezane za ispitivanu varijablu, čime se račun znatno uprošćava i omogućuju ispitivanja sintetičke prirode van okvira parcijalnih istraživanja.³ Ova orijentacija u istraživanju ekonomskih fenomena i ekonomskih zakonitosti ostavlja po strani opšte i apstraktne postulate i polazi od posmatranih činjenica da bi stigla do konkretnih zaključaka koji se u stvarnosti mogu proveriti. Svoje premise, dakle, crpe iz ekonomske stvarnosti i, primenjujući na njih prefinjenu matematsku analizu, pokušava da na precizan način opiše ekonomski mehanizam. U tom smislu ona se javlja kao sinteza dve orijentacije u metodologiji ekonomske misli: dve metode — matematika i statistika — primenjene odvojeno, povezuju se u novu konkretnu i pozitivnu metodu, u kojoj matematika, od instrumenta čistog deduktivnog mišljenja, postaje instrument induktivne metode.⁴ Suština metode je, dakle, u reafirmaciji ekonomske misli kao naučne misli, u smislu zadovoljenja zahteva koji je Galilej postavio svakoj nauci: meriti sve što je merljivo i učiniti merljivim ono što se trenutno ne može da meri. Polazeći od ekonomskih pojava, statistički opserviranih kao

³ Moore: *Laws of Wages*, 1911.

⁴ B. Chait: *Sur l'econometrie*, Paris, 1949.

iskustvenih činjenica, i primenjujući na te iskustvene činjenice matematiku kao tehničko sredstvo svog naučnog istraživanja, metod teži iznalaženju zakonitosti koje postoje u odnosima između opserviranih ekonomskih pojava i formulaciji tih zakonitosti u vidu matematskih izraženih modela, kojima se proverava istinitost ekonomskih teorija, sa daljim ciljem da se predvidi mogući tok ekonomskih zbivanja, kako bi se omogućila aktivna intervencija u oblasti praktične ekonomije.

3. Na ovom putu istraživanja ekonomskih kauzaliteta i njihovog povezivanja sa teleološkom komponentom ekonomskih fenomena nailazi se na specifične teškoće koje se javljaju kao otvoreni problemi savremene ekonomske nauke i njene metodologije. Statistika, koja daje sirovi materijal, naročito savremena statistička teorija i njene metode, posebno metoda uzorka, od bitnog je značaja za ekonomska istraživanja. Međutim, statistika krije u sebi dve opasnosti koje mogu dovesti do udaljavanja od stvarnosti u docnijoj analizi, ako se one na efikasan način ne neutralizuju u polaznoj fazi naučnog istraživanja posmatranih fenomena, a to su statistički apriorizam i statistički empirizam. S jedne strane, savremena statistika se zasniva na ideji verovatnoće. A stavovi verovatnoće više su logički nego empirijski. Otuda veoma usavršeni statistički instrumenti i prefinjena tehnika matematske statistike mogu dati najapstraktnije rezultate, koji se mogu veoma udaljiti od stvarnosti.⁵ S druge strane, statistika se orijentiše na »čisto« opserviranje ekonomskih činjenica, na »merenje bez teorije«. Međutim, pitanje je da li bi takvo merenje bilo korisno, a izvesno je da je nemoguće. Neke osnovne teorijske ideje, ako i nisu eksplicitno postavljene, orijentišu u izvesnom smislu radove svih ekonomskih statističara, čak i institucionalista. Već sama selekcija činjenica, a pogotovu njihova statistička organizacija, pretpostavljaju izvesnu polaznu teorijsku koncepciju. Teorija i deduktivno mišljenje moraju voditi i orijentisati statistiku, ma koliko njene metode bile precizne i usavršene, jer bi inače statistički empirizam mogao odvesti u apsurdne sa gledišta ekonomske stvarnosti. Srednje vrednosti, ma koga tipa one bile, nisu drugo do slepi nivelator koji pred očima istraživača maskira baš ona diferenciranja koja uslovljavaju dinamiku ekonomskih odnosa, a koeficijenti korelacije mogu ne samo da uspostavljaju apsurdne nepostojeće odnose između statističkih serija nego i da ih mere. Naporedo s tim, primena matematike na stitistički opservirane činjenice krije u sebi takođe izvesne opasnosti koje potencijalno uslovljavaju docnije skretanje sa terena realnih činjenica na teren apstraktnih koncepata. S jedne strane, ako se matematski simboli upotrebljavaju samo kao sredstvo za izražavanje misli kvantitativne prirode,

⁵ Nogaro: *La methode de l'economie politique*, Paris, 1950.

⁶ Koopmans: *Measurement without theory. Rewiew of Economic Statistics*, vol. 29, 1947.

oni samim tim nisu nikakva garancija protiv kontradiktornih postavki i izvođenja. U ovakvoj primeni matematike svakako nema bitne razlike između matematike i »literarne« ekonomije. Matematika ne isključuje one greške koje se u zaključcima mogu pojaviti na bazi nereálnih polaznih premisa ili njihovog logički nekorektnog ili interpretiranja neadekvatnog stvarnosti. S druge strane, nekritična primena matematike izlaže riziku izbor materijala na koji se ona primenjuje, izbor cilja u kome se primenjuje i korišćenje njenih rešenja. U izboru materijala na koji se matematika primenjuje, njena se nekritična primena ispoljava u postupku u kome se u razmatranje uzimaju samo merljivi faktori, dok se ostali, nemerljivi, isključuju iz matematskog tretiranja problema. Sa gledišta cilja primene matematike, njen nekritički postupak ispoljiće se uvek kada matematski postupak i konstrukcija koja iz njega proizađe prestanu biti sredstvo, a postanu sami sebi cilj. Najzad, matematska rešenja se, s obzirom na njihov kvazi egzaktni karakter, ponekad nameću ispred rešenja društveno i politički ostvarljivih, ili se mešaju s njima.

4. Očevidno je, ipak, da se primenom matematike na empirijski svet statističkih činjenica menja i metoda istraživanja savremene ekonomske nauke. Umesto da na putu dedukcije silazi od intuitivnog saznanja jedne »fundamentalne« ekonomije do sveta stvarnosti, savremena ekonomska nauka radije se penje induktivnom metodom od stvarnosti od opštih zakona »fundamentalne« prirode, ne gubeći pri tom iz vida da je i silazni, deduktivni, deo puta sastavni deo naučne metode.⁷ U ostvarenju neposrednog cilja ekonomskih istraživanja, zasnovanih na primeni matematike na statistiku putem induktivno-deduktivne metode, to jest u iznalaženju zakonitosti koje postoje u odnosima između opserviranih ekonomskih pojava, javlja se kao specifična teškoća problem kauzaliteta u oblasti društvenih nauka. Nepoverenje mnogih statističkih ekonomista prema primeni matematskih metoda potiče iz skeptične ideje da u društvenim naukama nema zakona ili, ako ih ima, da su oni i suviše efemerni i nestabilni.⁸ Međutim, jedno ili drugo rešenje problema zakona kauzaliteta u društvenim naukama svakako nije bez uticaja na ekonomsku teoriju, ali primena pozitivne metode, u istraživanjima parcijalnim i vremenski i prostorno lokalizovanim, ne dovodi se u pitanje. Ona je u stanju da pozitivnom metodom istražuje fenomene i odnose među njima, bez obzira na epistemo-

---

⁷ Primena indukcije i dedukcije kao dva metodološka oblika jedinstvenog procesa naučnog istraživanja odavno je postala tekovina nauke. Indukcija i dedukcija za mišljenje su nam jednako potrebne, kako kaže Šmoler, kao i dve noge za hodanje.

⁸ O pometnji u pitanju kauzaliteta ekonomskih fenomena svedoči, ako je verovati izveštajima dnevne štampe, izjava Gunara Mirdala da je pogrešio što je 1974. godine primio Nobelovu nagradu za ekonomiju, zato što ekonomija ne može biti nikad tako egzaktna nauka kao što su fizika i hemija.

loški supstrat tih odnosa.⁹ Ipak, mora se priznati da je ovakvom lokalnom obradom naučni ideal velikih osnivača savremene ekonomije osakaćen. Ali, te lokalne obrade nisu zbog toga manje plodne na današnjem stepenu razvoja nauke.

5. Uostalom, predviđanje budućeg toka odnosa među ekonomskim fenomenima krajnji je cilj svake ekonomske analize. Ako ekonomska analiza objašnjava istorijski razvoj ekonomskih fenomena iz njihovih neekonomskih uzroka ili »data«, to je u krajnjoj liniji da bi ustanovila kako će promena tih »data«, na primer izvesni oblik ekonomske politike, uticati na njihov dalji razvoj. Istraživanje se, prema tome, imajući u vidu i ovaj krajnji cilj ekonomske analize, orijentiše ka traženju uzroka i zakonitosti. Međutim, problem je u lokalizaciji primarnih uzroka, čije se dejstvo, u vidu primarnih zakonitosti, manifestuje na daljem razvoju odnosa među ekonomskim fenomenima. Da li te uzroke treba tražiti u makrokosmosu ili mikrokosmosu ekonomskih fenomena? Da li centralna tema ekonomske misli i ekonomskih istraživanja treba da bude čovek kao homo oeconomicus, koji sa svojom mikroekonomskom strukturom, finalitetom svoga individualnog ekonomskog ponašanja, svojih mikroodluka, stvara svet interindividualnih funkcionalno zavisnih ekonomskih odnosa, svet mikroekonomije, čije zakonitosti ili slučajnosti determinišu i sadržinu makroekonomskih koncepata, ili to treba da bude društvo u celini, globalna makroekonomska struktura, u kojoj društvo donosi svoje makroodluke, stvarajući svet kvalitativno specifičnih ekonomskih odnosa, zasnovan na zakonitosti kauzalnih odnosa? Tu prividnu alternativu rešavala je ekonomska nauka tako što je, u toku svoga razvoja, svoja istraživanja usmeravala sukcesivno ili simultano i na makro i na mikrostrukture.¹⁰ Međutim, takvo dvosmerno rešenje problema lokalizacije uzroka koji determinišu ekonomske fenomene odvelo je duplicitetu ekonomskih teorija, na makro i mikroplanu, u okviru kojih su se respektivno formirali makro i mikrokoncepti, nezavisni jedni od drugih — i čak više nego nezavisni: pojavio se nov problem za ekonomsku nauku, problem teorijske veze između mikroekonomske i makroekonomske analize.¹¹ Taj problem prelaza od individualnog do kolektivnog, od

⁹ Primena pozitivne induktivno-deduktivne metode na empirijsko saznanje moguća je, kao što je istorija ekonomske misli pokazala, bez obzira da li se odnosi među konstatovanim ekonomskim fenomenom podvođe pod koncepte »uzroka«, »uticaja«, »dominacije«, ireverzibilne ili reverzibilne vremenske »sukcesije« solidarnih ili antagonističkih »funkcionalnih« odnosa, »antecedenta« više ili manje direktnih, sa većom ili manjom merom permanencije. Staviše, može se tvrditi da su svi ti koncepti bogatili ekonomsku misao, i pored zablude koje su sadržavali.

¹⁰ Dok su se istraživanja klasika kretala na planu makroekonomije, marginalisti su preneli centralnu temu ekonomske misli na mikrostrukturu, na individualno ponašanje hominis oeconomici. Savremene ekonomske teorije kreću se na planu makro i mikroekonomije.

¹¹ Famosni »no-bridge« problem.

mikroekonomske do makroekonomske strukture, rešavan je na putu deduktivne i na putu induktivne misli. Na putu dedukcije formirala su se dva oprečna shvatanja: s jedne strane, kao što grupu sačinjavaju individue, tako su i makroekonomske količine zbir mikroekonomskih količina.¹² Integrisanjem mikrokoličina mogu se dobiti makrokoličine, a obratnim postupkom iz makrokoličina mogu se izvesti mikrokoličine. Nasuprot tome, s druge strane, iako individue sačinjavaju grupu, ona nije njihov običan zbir.¹³ Grupa ima sopstvenu egzistenciju, realno objektivnu, te se ponašanje grupe ne može izvesti iz ponašanja individua koje je sačinjavaju. Stoga je uzaludno tražiti vezu između makro i mikroanaliza.¹⁴

6. Induktivno mišljenje, koje polazi od realne strukture društva i oslobađa se simplificiranog i apstraktnog modela dveju ekstremnih struktura, otkriva između čoveka, kao mikrostrukture, i društva u celini, kao makrostrukture, celu lestvicu međustruktura. Ovo saznanje ekonomske nauke o pluristrakturnom karakteru ekonomije omogućilo je da se rešenje problema teorijskog povezivanja mikro i makroanalize, pa time i međustrakturnih analiza, traži u iznalaženju granične međustrukture između mikro i makrostrukture.¹⁵ Struktura na tome nivou je struktura sui generis, mezostruktura sa svojim specifičnim mezokonceptima i odgovarajućim mezoveličinama, čiji uzajamni funkcionalno zavisni odnosi predstavljaju specifičan svet fenomena mezoekonomije, koji daju ključ da se integriše, u funkcionisanju mezoekonomskih sistema, kauzalitet ekonomskih fenomena sa teleološkim karakterom ekonomskih struktura.

II

1. Mezoekonomski sistem je materijalni (ekonomski) organizacioni sistem (sistem ekonomije preduzeća), s mikroekonomskim pod-sistemima (individualnim ekonomskim podsistemima radnika koji u njemu rade). Istovremeno, on je podsistem makroekonomskog sistema društva u državnim i internacionalnim razmerama. Mezoekonomski sistem je sistem cilja, konstituisan sa zadatkom da ostvaruje bilo proizvodnju bilo razmenu (ili oboje) ekonomskih dobara, radi podmirenja ličnih i društvenih potreba. Taj cilj je tripartitni: zadovoljavanje interesa društva, zadovoljavanje interesa samog mezoekonomskog sistema i zadovoljavanje interesa radnika koji u njemu

¹² Mirdal, na primer, u globalnoj ekonomiji vidi »uopštenu ekonomiju preduzeća«. Gunnar Myrdal: *L'équilibre monétaire*, Paris, 1950.

¹³ Katedrala je nešto više nego kamenje od koga je napravljena. Alfred Marshall: *Principles of Economics*.

¹⁴ Gledište karakteristično za Dirkhajmovu školu.

¹⁵ Dr Živko K. Kostić: *Osnovi teorije mezoekonomije*, Zagreb, 1968, Beograd, (IV izdanje) 1976.

rade. Ostvarenje globalnog cilja mezoekonomskog sistema zavisi od ostvarenja svakog od ova tri cilja.

2. Svoj cilj mezoekonomski sistem ostvaruje svojim funkcionisanjem. To funkcionisanje daje mu karakter dinamičkog organizacionog sistema. Spoljašnja obeležja njegove dinamike jesu ponašanje sistema. Od toga ponašanja zavise rezultati funkcionisanja sistema, a od ovih stepen ostvarenja zadatog cilja. Po svojoj sadržini, ponašanje mezoekonomskog sistema u suštini je vremenska sukcesija interakcija mikro, mezo i makrosistema u ekonomskom sistemu. Te brojne interakcije determinišu ritam ulaza u sistem i ritam izlaza iz sistema.

3. Stanje mezoekonomskog sistema determinisano je odnosom između elemenata ulaza u sistem i elemenata izlaza iz sistema. Stanje je nepromenjeno samo dotle dok se ne pojavi makar jedan ulaz ili makar jedan izlaz. Kako su u dinamici mezoekonomskog sistema ulazi u sistem i izlazi iz sistema po pravilu kontinualni, stanja sistema su u procesu permanentnih promena: tek što je stvoreno jedno stanje, iz njega se istog trenutka rađa drugo.

4. Karakteristike ulaza i izlaza mezoekonomskog sistema jesu: njihova vremenska sukcesija, ritam, intenzitet i elementi. Prve tri karakteristike su individualne i specifične za svaki mezoekonomski sistem u svakoj datoj situaciji. Četvrta ima određena zajednička obeležja za sve mezoekonomske sisteme. Ona se javljaju kao izlazni elementi: količina proizvoda (Q), vrednost proizvoda (V), dohodak (D) i kao ulazni elementi: radna snaga (L), troškovi (T), fondovi (F).

5. Interakcije koje se u dinamici mezoekonomskog sistema vrše kroz njegove mikro, mezo i makrosisteme, ostvaruju se delovanjem konkretnih faktora kao elemenata tih sistema. U zavisnosti od toga kome od ovih sistema oni pripadaju, diferenciraju se i njihove karakteristike sa stanovišta njihovog dejstva:

— faktori koji deluju kao elementi makroekonomskog sistema imaju u načelu objektivni karakter: njihovo dejstvo na ponašanje mezoekonomskog sistema može se predvideti s većim stepenom verovatnoće, iako ne potpuno sigurno;

— elementi mezoekonomskog sistema su materijalne i nematerijalne prirode; materijalni elementi deluju kao objektivni faktori;¹⁶ a nematerijalni faktori samo ukoliko se javljaju kao objektivizirani rad;

— elementi mikroekonomija su elementi ličnosti radnika koji obavljaju poslove mezoekonomije u dejstvu i samim tim oni imaju subjektivni karakter: njihova fleksibilnost potiče iz karaktera i dru-

¹⁶ Recimo, dejstvo postojećih ili dejstvo projektovanih kapaciteta na buduću obim proizvodnje objektivno je i može se skoro matematskom egzaktnošću predvideti — razurne se, pod pretpostavkom da se isključi dejstvo subjektivnih faktora koji mogu da ometu objektivno predviđena dostignuća.

gih subjektivnih osobina svake pojedine ličnosti, usled čega je nepredvidiva ili nepouzđano predvidiva.

6. Ponašanje mezoekonomskog sistema, koje je determinisano istovremenim i složenim dejstvom ovako izdiferenciranih objektivnih i subjektivnih faktora, nepredvidivo je ili je samo delimično predvidivo. Mogućnost predviđanja je zavisna od momenta kad je zasnovan odnos između pojave-uzroka i pojave-posledice u dinamici mezoekonomskog sistema, kad je o zasnovanosti toga odnosa stigla informacija upravljačkom centru, kad je doneta upravljačka odluka u vezi (ili bez veze) s formiranjem odnosa pojava-uzrok i pojava-posledica.¹⁷ Mogu se razlikovati četiri grupe odnosa između pojave-uzroka i pojave-posledice, posmatranih s ovog stanovišta. To su: (a) odnos je zasnovan i informacija o njemu postoji u momentu donošenja odluke; (b) odnos nije zasnovan, ali se može proračunati; (c) odnos je zasnovan, ali ne postoji informacija o njemu u momentu donošenja odluke; (d) odnos nije zasnovan pa, prema tome, u momentu donošenja odluke ne postoji ni informisanost o tome odnosu. Kako po broju, tako i po efektima, u dinamici mezoekonomskog sistema dominira četvrta grupa odnosa, koji su nepredvidivi u trenutku donošenja odluke. Samim tim nepredvidivo je i ponašanje mezoekonomskog sistema u dinamici, ili je samo delimično predvidivo, u onoj meri u kojoj je ponašanje sistema uslovljeno dejstvom prve i druge, a delimično i treće grupe odnosa.

7. Za razliku od ponašanja mezoekonomskog sistema, koje je neodređivo, stanja sistema su određiva i kvantitativno merljiva. Ona su determinisana odnosom između elemenata izlaza iz sistema (Q, V, D) i elemenata ulaza u sistem (L, T, F). Svi su ti elementi merljivi fizičkim ili vrednosnim jedinicama mere. Samim tim i odnosi između njih su merljivi, i mogu se kvalitativno izraziti. S obzirom na to što ti odnosi izražavaju određeni kvalitet, njihov kvantitativni izraz u stvari je izraz mezoekonomskog kvaliteta stanja sistema.

8. Cilj funkcionisanja mezoekonomskog sistema u suštini je težnja ka željenom stanju. Ovo je izraženo odnosima između željenih izlaza iz sistema i željenih ulaza u sistem. Ako se dato stanje sistema označi sa 1 i ako ono nije željeno stanje, željeno će biti

$$D_{s1} = 1 + \frac{K_0}{K_1}$$

pri čemu je: D_{s1} = željeno stanje sistema, K_0 = koeficijent željene promene izlaznih elemenata, K_1 = koeficijent željene promene ulaznih elemenata.

9. Promena stanja sistema su izraz kretanja sistema prema cilju ili dejstva poremećajnih faktora toga kretanja. One se manife-

¹⁷ Prof. dr Stevan Kukoleča: Osnovi teorije organizacionih sistema, Beograd, 1972.

stuju istim onim izlaznim i ulaznim elementima koji determinišu bilo koje stanje. U odnosu na željeno stanje razlika može biti samo kvantitativne prirode: ostvareno stanje u sukcesiji prirode izražava se istim modelom kojim je izraženo željeno stanje, s tim što se umesto koeficijentata željenih promena izlaza i ulaza javljaju stvarni koeficijenti tih promena:

$$r_{sl} + 1 + \frac{k_o}{k_i}$$

pri čemu je: r_{sl} = realno stanje sistema, k_o = koeficijent realnih promena izlaza iz sistema, k_i = koeficijent realnih promena ulaza u sistem.

10. Rad kao jedan od tri ulazna elementa (L) izražava se časovima rada. Druga su dva ulazna elementa preobraženi oblici minulog rada (T, F) koji ulaze u sistem kao troškovi, odnosno kao cirkulirajući kapital. Oni se, prema tome, takođe mogu izraziti radom kao svojim ekonomskim ekvivalentom. Funkcionisanje mezoekonomskog sistema u suštini nije ništa drugo nego transformisanje ulaznih elemenata rada u izlazne elemente fizičkog proizvoda (Q) i dohotka (D) ostvarenog kao razlika između cene i troškova. Kao transfer ulaznog rada u izlazne elemente, oni u radu imaju takođe svoje ekonomske ekvivalente.

11. Ako se u navedenom smislu rad uzme kao ekonomski ekvivalent ostalih ulaznih elemenata i izlaznih elemenata iz mezoekonomskog sistema, tada se svi elementi mogu izraziti njihovim radnim ekvivalentima. Ako se početni rad uzme kao etalon za merenje promena ostalih ulaznih i izlaznih elemenata, transformisanih u radne ekvivalente, dolazi se do modela za merenje sukcesivnih stanja u dinamici mezoekonomskog sistema¹⁸:

$$S_1 = 1 + L_{qk} + L_{ck} - L_{tk} - L_{fk}$$

gde je

$$L_{qk} = \frac{1 \pm K_q}{1 \pm K_1} - 1$$

$$L_{ck} = \frac{C}{L \cdot D_{1k}} \left(\frac{1 \pm K_c}{1 \pm K_1} - 1 \right)$$

$$D_{1k} = \frac{\sum D}{\sum L}$$

$$L_{tk} = \frac{T}{L \cdot D_{1k}} \left(\frac{1 \pm K_t}{1 \pm K_1} - 1 \right)$$

¹⁸ Vidi prof. dr Stevan Kukoleča: *Ekonomika preduzeća II*, Beograd, 1972.

$$L_{fk} = \frac{F \cdot K_r}{L \cdot D_{1k}} \left(\frac{1 \pm K_s}{1 \pm K_1} - 1 \right)$$

pri čemu je: S_1 = nivo stanja sistema, K_{qk} = promena proizvodnje po jedinici rada, L_{ck} = promena vrednosti po jedinici rada, L_{tk} = promena troškova po jedinici rada, L_{fk} = promena fondova po jedinici rada — sve izraženo u ekvivalentima rada; K_q = koeficijent promene obima proizvodnje, K_1 = koeficijent promene ukupnog vremena rada, C = početna vrednost proizvodnje, K_o = koeficijent promene vrednosti proizvodnje između dva stanja, D_{1k} = dohodak po jedinici rada, ΣD = ukupni nacionalni dohodak, ΣL = ukupni društveni rad izražen časovima rada, T = ukupni troškovi prethodnog stanja sistema, K_t = koeficijent promene troškova između dva stanja sistema, F = fondovi u reprodukciji u početnom stanju sistema, K_r = interesna stopa, K_s = koeficijent promene fondova između dva stanja sistema.

III

1. Prikazani model izražava promene stanja sistema na bazi merenja ekonomskog kvaliteta rezultata funkcionisanja mezoekonomskog sistema u procesu društvene reprodukcije. Sadržavajući istovremeno i izmerena dejstva faktora ekonomskog kvaliteta rezultata, model uključuje i odnos između ekonomskih ciljeva sistema i ekonomskih zakona njihovog ostvarenja, kao i ekonomskih principa koji predstavljaju ekonomske zahteve pod kojima se ekonomski ciljevi treba da ostvaruju u prevodenju stvarnog stanja sistema u željeno stanje. Ono se ostvaruje u funkcionisanju mezoekonomskih sistema, koje je determinisano kako kauzalitetom, tako i finalitetom mezoekonomskih fenomena.

2. Pretpostavka za povezivanje teleološkog karaktera mezoekonomskog sistema sa uzročno-posledničnim odnosima između ekonomskih fenomena u skladu sa ekonomskim principima jeste upravljanje mezoekonomskim sistemom. Upravljački je podsistem, prema tome, obavezni sastavni deo svakog mezoekonomskog sistema. U njemu se donose odluke o ciljevima i metodama ostvarenja ciljeva.

3. Upravljački je podsistem u mezoekonomskom sistemu pokretač dinamike i regulator ponašanja sistema, odnosno podsistema, kojim upravlja. Posledica neodvojivosti upravljačkog podsistema od organizacionog sistema kojim on upravlja ogleda se u stratifikaciji i hijerarhizaciji podsistema upravljanja, koja je adekvatna stratifikaciji i hijerarhizaciji mezoekonomskog sistema kojim se upravlja. U mezoekonomskom sistemu stratifikovanom na više hijerarhijskih stepena javljaju se upravljački podsistemi na nivou svakog hijerarhijskog stepena mezoekonomskog sistema u celini. Razgraničen je vlasti između ovih hijerarhijskih stepena upravljačkog sistema pret-

postavka je za njihovo koordinirano delovanje na ponašanje podsistema i sistema kojima oni upravljaju. To razgraničenje je, s druge strane, faktor dinamike entropije upravljačkih podistema na raznim stepenima upravljačke vlasti. Klasična hijerarhizacija u ovim razgraničenjima ide od nižih stepena ka višima: neposredna upravljačka vlast u odnosu na izvršne funkcije na prvom je stepenu, ona je operativna ali istovremeno i najuža po kompetencijama. Sa pomeranjem ka višim stepenima upravljačka vlast postaje posredna u odnosu na izvršne funkcije, ali se i širi po kompetencijama, tako da se na najvišem hijerarhijskom stepenu upravljačke funkcije donose samo najnačelnije i najkrupnije upravljačke odluke. Ovaj odnos u hijerarhiji upravljačkog sistema u mezoekonomiji predodređen je za podređivanje ciljeva podistema nižih hijerarhijskih stepena ciljevima podistema viših stepena, a u krajnjoj liniji cilju mezoekonomskog sistema kao celine.

4. Specifičnost jugoslovenskog samoupravnog sistema u društvu pa i u mezoekonomiji leži upravo u inverziji ove upravljačke vlasti. I ovde je stratifikacija upravljačkog sistema adekvatna stratifikaciji podistema izvršnih funkcija u mezoekonomiji: za svaki podsystem, na svakom stepenu stratifikacije formira se odgovarajući upravljački podsystem. Isto to važi i za mezoekonomski sistem kao celinu. Međutim, hijerarhizacija upravljačkih stepena ovde je inverzna u svim pitanjima materijalno-finansijskog obavezivanja, zatim uslova rada i rezultata rada za podsysteme prvog stepena. U ove spadaju osnovne organizacije udruženog rada u mezoekonomskim sistemima. One su Ustavom zagarantovan organizacioni oblik u kome se ostvaruju najbitnija društveno-politička prava i preuzimaju najbitnije obaveze svakog radnika u udruženom radu. Odlučivanje o tim pravima i obavezama ne može se prenositi na upravljačke podsysteme viših stratumu u jednom složenom mezoekonomskom sistemu. Drugim rečima, dok u složenim mezoekonomskim sistemima hijerarhijski stepeni na liniji izvršnih funkcija idu odozno naviše, na liniji upravljačke funkcije, to jest u upravljačkom sistemu ovakve složene mezoekonomije, oni idu od viših stratumu ka nižima: najviši hijerarhijski stepen ovde je u osnovnoj organizaciji udruženog rada, to jest na prvom stepenu (najnižem stratumu) izvršne funkcije, jer se ta upravljačka prava po Ustavu ne mogu prenositi na više stratumu.

5. Odlukama upravljačkog podistema u mezoekonomskoj strukturi, koje su od vitalnog značaja za mezoekonomski sistem, ostvaruju se mezoekonomski interesi i istovremeno zadovoljavaju interesi koje u mezoekonomiji imaju makroekonomija kao sistem višega reda i mikroekonomije kao podsystemi mezoekonomije. To su, grosso modo, odluke o rezultatima rada kojima se uspostavljaju odnosi u raspodeli ostvarenog rezultata i utvrđuju proporcije između fondova ličnih dohodaka, proširene reprodukcije i opšte potrošnje. Odluke o

procesima rada su, rečeno opet grosso modo, sekundarnog karaktera u tom smislu što stvaraju uslove za donošenje odluka o rezultatima rada ili preciziraju njihovo realizovanje. Da li će vitalne odluke upravljačkog podsistema u mezoekonomskoj strukturi biti faktori dinamike mezoekonomije ili faktori njene entropije, zavisi prvenstveno od toga da li odluke uspostavljaju povratnu spregu između makro, mezo i mikroekonomskih interesa sa progresivnim dinamičkim dejstvom i da li odluke omogućuju uspostavljanje mehanizma povratne sprege između principa kao zahteva finaliteta i zakona kauzaliteta po kojima teku procesi transformacija ulaza u sistem u izlaze iz sistema.

6. Kriteriji valjanosti mezoekonomskih odluka u tom su smislu vezani za principe mezoekonomije. Da bi mezoekonomski sistem mogao opstati i funkcionisati u procesu društvene reprodukcije, podređuje se osnovnom ekonomskom principu reprodukcije: ostvariti maksimalne efekte minimalnim ulaganjima. U zavisnosti od koncepta efekta i koncepta ulaganja, ovaj se princip javlja u vidu tri potprincipa funkcionisanja mezoekonomije i to kao princip produktivnosti, odnosno princip ekonomski optimalne upotrebe radne snage, kojim se izražava zahtev: ostvariti maksimalne proizvodne efekte minimalnim ulaganjima živoga rada; princip ekonomičnosti, odnosno princip ekonomski optimalnih trošenja svih elemenata proizvodnje, kojim se izražava zahtev: ostvariti maksimalne vrednosti minimalnim troškovima; i princip rentabilnosti, odnosno princip ekonomski optimalne upotrebe kapitala, kojim se izražava zahtev: ostvariti maksimalni dohodak minimalnim angažovanjem kapitala.

7. Kao podsistem makroekonomije, mezoekonomija obezbeđuje dinamiku sopstvenog sistema, a time i svoj razvoj, adaptiranjem na izmene uslova svog makroekonomskog okruženja. Nužnost konstantnih adaptacija uslovima pod kojima mezoekonomija funkcioniše, da bi se izbegla stagnacija i da bi se obezbedio njen dinamički razvoj, manifestuje se u vidu principa razvoja mezoekonomije, koji se sadrži u zahtevu: organizacione oblike, metode rada i proizvodnu snagu rada stalno prilagođavati dinamici uslova da bi se ciljevi mezoekonomije ostvarivali uz maksimalno ostvarenje osnovnog ekonomskog principa reprodukcije.

8. Step en ostvarenja principa funkcionisanja mezoekonomskog sistema ispoljava se u postignutom nivou kvaliteta mezoekonomskog rezultata, u nivou prevođenja stvarnog stanja sistema na željeno stanje. Upravljačka odluka može samo preko respektovanja ekonomskih principa obezbediti zadovoljenje tripartitnih ciljeva mezoekonomskog sistema.

9. Mehanizam povratne sprege između makro, mezo i mikroekonomskih interesa ne uključuje i automatizam toga mehanizma. Nužne su konstantne odluke upravljačkog podsistema u mezoekonomiji kojima se, u smislu poslovne politike i odgovarajućih orga-

nizacionih mera, navode organizacioni procesi u pravcu postavljenih ciljeva. Ciljevi se definišu tako da se u oblasti identičnih makro, mezo i mikroekonomskih interesa teži ostvarenju odgovarajućih ekonomskih maksimuma, a u oblasti suprotnih interesa iznalaženju odgovarajućih ekonomskih optimuma. Definisane ovih ekonomskih veličina i njihovo ugrađivanje kao kriterija ekonomske efikasnosti funkcionisanja mezoekonomije i kriterija ekonomskog kvaliteta rezultata toga funkcionisanja, odnosno ekonomskog kvaliteta izlaza iz sistema, zahteva stalno analitičko praćenje i regulativno dejstvo upravljačkog podsistema koji svojim odlukama treba da utiče na procese tako da njihove ekonomske efekte, u slučaju odstupanja izvan granica tolerancija, vraća u te granice i smanjuje ili uklanja efekte entropije.

10. U dinamici mezoekonomskog sistema entropija njegovih podsistema cilja (makroekonomskih, mikroekonomskih, mezoekonomskih) menja se na jedan od sledeća dva načina: s jedne strane, porast entropije privremeno se obustavlja sa ostvarivanjem cilja podsistema, i to: mikroekonomskog podsistema sa ostvarivanjem ličnog dohotka radnika, makroekonomskog sa ostvarivanjem dohotka za zajedničku potrošnju i mezoekonomskog sa ostvarivanjem akumulacije za nova investiranja. Naime, ukupni ostvareni dohodak (D) deli se na lični dohodak (D_l), dohodak za društvenu potrošnju (D_s) i dohodak za akumulaciju (D_a), tako da je:

$$D = D_l + D_s + D_a$$

Sa svakim porastom jedne od navedene tri kvote raspodele ublažava se privremeno zaustavljanje rasta entropije podsistema cilja kojima pripadaju druge dve kvote. S druge strane, entropija bilo koga od podsistema cilja smanjuje se bilo na račun porasta entropije jednoga bilo oba preostala podsistema cilja,¹⁹ bilo na račun porasta entropije višeg sistema.²⁰

IV

1. Entropija mezoekonomskog sistema je kauzalno determinisana zakonitost funkcionisanja mezoekonomskog sistema kao organizacionog sistema. Negacija entropije mezoekonomskog sistema, zasnovana na apsorpciji negentropije iz makroekonomskog okruženja

¹⁹ Ovo se dešava kad su izdvajanja za lične dohotke u takvom porastu da smanjuju ili isključuju izdvajanja za zajedničku društvenu potrošnju ili izdvajanja za nova investiranja, kad su izdvajanja za zajedničku društvenu potrošnju u takvom porastu da isključuju ili smanjuju izdvajanja za lične dohotke ili izdvajanja za investicije.

²⁰ Ako je, na primer, ukupni dohodak u mezoekonomiji u porastu na osnovu dizanja cena, što vodi povećanju entropije makroekonomskog sistema, odnosno onih njegovih grana i društvenih aktivnosti koje kupuju proizvode s takvim porastom cena.

sa efektom povećanja entropije drugih podsistema okruženja, predstavlja uslovnu zakonitost finaliteta funkcionisanja mezoekonomskog sistema kao ekonomske strukture. Apsorpcija negentropije u cilju dinamiziranja mezoekonomskog sistema obezbeđuje se zatvaranjem kola povratne sprege u razmeni materije i energije između mezoekonomskog sistema i njegovog okruženja i u procesima transformacija materije i energije, materijalnih ulaza i informacija, u samom sistemu. Pri tome se kolo povratne sprege zatvara upravljačkom odlukom ili organizacionom merom koja uslovno omogućuje samoregulacioni karakter povratne sprege.

2. U proizvodnoj mezoekonomiji tehnički podsistemi su gornja granica mogućeg ostvarenja ciljeva mezoekonomskog sistema. Preko toga sistem ne može ići u svom funkcionisanju iz objektivnih razloga. Međutim, malo je verovatno da on može dostići taj nivo, jer sistem, u svom funkcionisanju, pored dejstva tehničkih faktora, podleže i dejstvu društvenih faktora, kao i dejstvu subjektivnih faktora koje unose radnici u svojoj proizvodnoj aktivnosti. Ako se mezoekonomski sistem »zatvori« na nivou potencijala (kapaciteta) njegovih tehničkih podsistema — što je moguće učiniti s obzirom na poznavanje njihove strukture i zakona njihovog ponašanja — buduće »željeno stanje« sistema determinisano je na nivou tehnički mogućeg maksimuma, koji je objektivne prirode. Međutim, društveno mogući maksimum, koji je za konkretnu mezoekonomiju takođe objektivne prirode, spušta se najčešće ispod ovog tehnički mogućeg pod dejstvom tržišta. Otuda, kad se uvaži prisustvo i realno dejstvo objektivnih tehničkih i društvenih faktora na ponašanje mezoekonomskog sistema, sistem treba »zatvoriti« na nivou »željenog budućeg stanja« koje je funkcija i jednih i drugih faktora. Problem ovog zatvaranja na nivou tehničkih podsistema jednostavno se rešava kao što je izloženo. Složeniji je problem uvođenje korektiva za dejstvo društvenih (makroekonomskih) sistema, ali ni on nije nerešiv. Naime, faktori koji će preko tržišta usloviti buduće ponašanje mezoekonomskog sistema postoje; drugim rečima, odnosi između tih faktora, kao tržišnih uzroka, i budućih mezoekonomskih rezultata, kao posledice, već su zasnovani. Jedino što je ovde problem to je saznanje (informisanost) o tim odnosima. Put ka toj informisanosti jeste sistematska obrada tržišta i praćenje tržišnog razvoja, odnosno razvoj adekvatnog informacionog sistema. Ukoliko se u ovome više uspe, utoliko je potpunije saznanje o karakteristikama budućeg ponašanja sistema uslovljenog dejstvom društvenih (tržišnih) faktora; utoliko je veća mogućnost »zatvaranja« mezoekonomskog sistema i definisanja njegovog budućeg »željenog stanja«, uslovljenog dejstvom tehničkih i društvenih podsistema, kao objektivnih faktora koji deluju na ponašanje mezoekonomskog sistema.

3. »Zatvaranje« sistema u izloženom smislu samo je delimično zatvaranje veza između ulaza u sistem i izlaza iz sistema. Izvan

ovih okvira ostaju organizacioni podsistemi kroz koje subjektivni faktori permanentno prouzrokuju devijacije stvarnog ponašanja sistema u odnosu na ponašanje koje bi bilo determinisano dejstvom tehničkih i društvenih faktora, ukoliko bi to dejstvo bilo isključivo. Zbog ovih devijacija stvarnog od objektivno mogućeg ponašanja dolazi do odstupanja stvarnih od željenih stanja.

4. U klasičnom sistemu odlučivanja odluke se zasnivaju na uvidu u stanje sistema (sadašnje i željeno), s manjim ili većim stepenom informisanosti. Ukoliko je stepen informisanosti viši, može se očekivati da će odluke više doprineti približavanju datog stanja željenom cilju.

5. Kibernetiziranjem upravljanja dinamičkim sistemima, u njihov upravljački podsistem uvodi se kolo povratne sprege preko koga se sistemu upućuju upravljačke informacije. Njegovo funkcionisanje se zasniva na vezi između datog stanja i narednog ponašanja sistema. Od stepena ove međuzavisnosti na liniji stanje — ponašanje zavisi da li je kibernetizirani upravljački podsistem samoregulacioni ili kibernetско-upravljački.

6. Samoregulaciono kolo povratne sprege ima tri faze: nivo stanja sistema, samoregulacioni impuls i naredno ponašanje sistema. Upravljački model obezbeđuje impuls narednog ponašanja čim se dostigne nivo stanja programiran za davanje takvog impulsa. Veza između datog stanja i narednog ponašanja sistema direktna je i automatska. Ovakvo je kolo povratne sprege, međutim, moguće uspostaviti samo kod onih dinamičkih sistema čija su stanja i ponašanja do te mere unapred predvidiva i definisana da ih je moguće determinisati modelom ponašanja. To je, recimo, slučaj sa svim tehničkim samoregulacionim sistemima.

7. Za razliku od samoregulacione povratne sprege, kibernetско-upravljačka povratna sprega ima četiri faze: stvarno stanje, željeno stanje, svesni upravljački impuls i naredno ponašanje. Smisao kibernetiziranosti ovde počiva na vezi stanje-ponašanje. Međutim, specifičnost ove kibernetiziranosti u dinamičkim organizacionim sistemima je: nužnost svesne misaone analitičke obrade poslednjeg stanja, projiciranje stvarnog na željeno stanje i izvlačenje zaključaka o stepenu i uzrocima njegovog odstupanja od željenog stanja, delovanje na faktore preko kojih je verovatno moguće približiti stvarno stanje željenom. Upravljački punkt, prema tome, ovde ne determiniše naredno ponašanje impulsa datog stanja. Ali on deluje na faktore od kojih se očekuje da će dato stanje više usmeriti ka željenom.

8. Delovanje na faktore u kibernetiziranom mezoekonomskom sistemu moguće je i stvarno sprovesti jedino ako se determinante stanja prema ranije navedenom modelu ekonomskog kvaliteta mezoekonomskog rezultata analitički raščlane na komponente koje su

ih usloville. To su komponente formirane pod dejstvom tehničkih, društvenih i organizacionih faktora. U tom slučaju svaka od četiri grupe radnih ekvivalenata iz modela ekonomskog kvaliteta mezoekonomskog rezultata imaće tri osnovne komponente — tehničku, društvenu i organizacionu — koje, svaka za sebe, mogu i dalje da se raščlanjuju na potreban broj uže specificiranih faktora. Time se model osposobljava kao instrument upravljačkog podsistema u njegovoj akciji usaglašavanja mezoekonomskih ciljeva i ekonomskih zakona.

9. U tom smislu model se javlja kao akcioni i kontrolni instrument procesa entropije mezoekonomskog sistema i procesa apsorbovanja negentropije iz njegovog okruženja pod odgovarajućim intervencijama upravljačkih odluka koje definišu mezoekonomske ciljeve saglasno ekonomskim principima i obezbeđuju njihovo ostvarenje saglasno ekonomskim zakonima. Ove odluke, međutim, prevazilaze sferu ekonomskih fenomena, jer je mezoekonomska struktura ne samo podsistem makroekonomije nego i podsistem ukupne društvene strukture. Otuda se ona ne može, u svom funkcionisanju, zatvoriti u kulu od slonovače isključivih ekonomskih zakonitosti. Čovek potrošač i proizvođač, na čijim se ekonomskim reakcijama izgrađuje mezoekonomija, nije samo homo oeconomicus, koga pokreće isključivo njegov lični interes, čiji su postupci isključivo racionalni. Hedonistička koncepcija individualnih reakcija nije dovoljna da objasni društveni karakter tih reakcija. Individuale reakcije ne mogu se odvojiti od njihove društvene sredine, od društvene strukture i njenih institucija, a društvene strukture su podložne dijalektičkoj dinamici društva u kojoj se, sa prelaskom iz jednog sistema u drugi, menjaju i zakonitosti mezoekonomskog sistema. U takvoj evoluciji mezoekonomski sistem, kao društvo u malome, dobija sve značajniju ulogu u oblasti društvene nadgradnje i od mezoekonomije transorganizuje se u društvenu mezostrukturu, podsistem globalne društvene strukture.

V

1. Mezoekonomska struktura je organizacioni sistem. Otuda njenu organizaciju i njeno funkcionisanje ne determinišu samo zakoni kauzaliteta nego i njeni ciljevi. Svi prirodni, i u njima biološki, i tehnički podsistemi preduzeća organizuju se i funkcionišu po zakonima kauzaliteta. Svi organizacioni podsistemi i preduzeće kao organizacioni sistem organizuju se i funkcionišu zadovoljavajući odgovarajuće organizacione principe. Ti su principi uvek i ekonomski, jer je mezoekonomija, kao podsistem makroekonomije, ekonomski sistem.

2. Zadovoljenje principa, kao zahteva, obezbeđuje ostvarenje cilja. Ipak, proces ostvarivanja ciljeva, u saglasnosti sa principima,

odvija se po zakonima kauzaliteta i vodi dinamiziranju sistema, upravo zbog svoje saglasnosti sa principima. Međutim, organizacija sistema koja se u svom funkcionisanju ne bi saobražavala principima vodila bi entropiji i dezorganizaciji sistema upravo na osnovu zakona kauzaliteta.

3. Ovaj odnos između principa, kao zahteva finaliteta, i zakona kauzaliteta daje principima regulatorni karakter u odnosu na fenomene mezoekonomije i omogućuje uspostavljanje mehanizma povratne sprege između tih fenomena.

Prof. Dr. ŽIVKO KOSTIĆ, Faculty of Economics, Belgrade

CAUSALITY AND FINALITY IN THE FUNCTIONING OF MEZZO-ECONOMIC SYSTEMS

Summary

The author starts from the statement that the relationship between causality and finality, between law and principle in the field of economic phenomena has always been present in the development of economic thought from the classics up to contemporary concepts. This problem has been present both in the traditional conflict of methods in economics and in attempts to make a synthesis of them. Having referred to oscillations in concepts of this problem in the recent economic thought, the author comes to conclude that the concept of the mezzo-economic system as marginal mezzo-structure between micro-and macro-economic systems, as structure sui generis with its specific mezzo-concepts provides the key for the integration of the causality of economic phenomena with the teleological character of economic structures.

Starting from this hypothesis the author has defined the mezzo-economic system, its structure, goals, functioning in the process of social reproduction and the results of this functioning. Next he constructs a model of the economic quality of results, in which the effect of factors of results is measured and a relationships is established between the achievement of economic goals of the system and economic laws underlying thier achievement. The decisions of the control sub-system connect the teleological character of the mezzo-economic system with cause-consequence relations among economic phenomena in line with economic principles. The author defines principles of functioning and principles of development of mezzo-economic systems, analyzing thereby the role of the control sub-system in the functioning of the mezzo-economic system in line with economic principles.

Finally the author comes to conclude that the organization of the mezzo-economic structure and its functioning is determined not only by laws of

causality but also by its goals. All natural subsystems — including biological subsystems — and technical subsystems of the enterprise are organized and function in line with causality laws. All organized sub-systems and the enterprise as organized system function in line with corresponding principles of organization. The goals are achieved in that principles are followed. However, the process of the achievement of goals is in conformity with causality laws and it brings about the development of the system because it is in conformity with principles. However, an organization of the system which would not function in line with principles would bring about an entropy and the disorganization of the system on the basis of the very causality law.

Проф. Д-р ЖИВКО КОСТИЧ, Экономический факультет, Белград

КАУЗАЛИТЕТ И ФИНАЛИТЕТ В ФУНКЦИОНИРОВАНИИ МЕЗОЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Резюме

Автор исходит из вывода, что в развитии экономической мысли, начиная с классиков вплоть до современных концептов, всегда ощущается проблема отношения каузальности и финала, закономерности и принципов в области экономических феноменов. Присутствия этой проблемы не лишен ни традиционный конфликт методов в области экономической науки, ни попытка их синтеза. После обзора колебаний в понимании этой проблемы в более новой экономической мысли, автор констатирует, что концепт мезоэкономической системы в качестве граничной межструктуры микро и макро экономических структур, в качестве структуры.

Со своими специфическими мезоконцептами, дает ключ для интеграции каузальности экономических феноменов с телеологическим характером экономических структур.

Исходя из этого гипотеза, автор определяет мезоэкономическую систему, ее структуру, цели, функционирование в процессе общественного воспроизводства и результаты этого функционирования. Затем автор дает модель экономического качества результата, в котором измеряется действие факторов результата и устанавливается отношение между достижением экономических целей системы и экономических законов их достижения. Решения подсистемы управления обеспечивают увязку телеологического характера мезоэкономической системы с причинно-последственными отношениями между экономическими феноменами, в соответствии с экономическими принципами. Автор определяет принципы функционирования и принципы развития мезоэкономических систем и анализирует роль подсистемы управления в обеспечении функционирования мезоэкономической системы в соответствии с экономическими принципами.

В заключении автор констатирует, что организацию мезоэкономической структуры и ее функционирование не обуславливают лишь законы каузальности, но и ее цели. Все естественные, а среди них и биологические и технические подсистемы предприятия организуются и функционируют по законам каузальности. Все организационные подсистемы и предприятия в качестве организационных систем организуются и функционируют удовлетворяя соответствующие организационные принципы. Удовлетворением принципов обеспечивается достижение целей. Однако процесс достижения целей происходит по законам каузальности и ведет к развитию систем имен, но вследствие своего согласования с принципами. Организация систем, которая в ходе своего функционирования не соответствовала бы принципам вела бы к энтропии и дезорганизации систем именно на основании закона каузальности.

